

Əpətri

(Hekayə)

Bukinist əmi Sankt-Peterburqda "Müqəddəs qızlar" məktəbindən, Nərimanovla görüşüyündən, o illərin adlı-sanlı adamları ilə tanışlığından söz açır, keçmiş həzin və kövrək duyğularla anırdı. Fağır adamdı. Onun köhnə kitablar satılan dükanı Senanın bir körpüsünün üstündə, ağacdan qayırılmış evcikdi. Oranı görməyəndək həmvətənlərinin Məhəmməd kişinin dükanı barədə təsəvvürləri ayrı cürdü.

Bukinist əminin mağazasını Parisin yar-yarışıqlı, gözəl binalarında arayır, alışıb yanan reklamlarda soraqlayırdılar.

Yaşca Məhəmməd əmidən az kiçik olan ikinci şəxs Starsburq kollecinin professoru idi. Qıvraq, zirək, iti və cəsur baxışlı kişiye qoca deməzdin. Əlli-altmış il bundan əvvəlki əqidəsi elə bil qurğuşundan tökülüb beyninə həkk olmuşdu.

İkinci gün Məhəmməd əmigi öz-ləri ilə bir nəfər gətirdilər. Çənəsini bürümüş top, qısa, xurmayı saqqalı vardı. Qalın xurmayı bıqları enib saqqalına qovuşmuşdu. Üzü tutqun, görünüşü qəmli idi. Göy gözləri quraqsımsıdı. Boynu dərilili, isti paltosunu və həmin dəridən tikilmiş moğol papağını çıxarıb dizinin üstünə atmışdı. Qəhvəyi məxmərdən pencək geymişdi. Enlikürək, möhkəm vücudlu adamdı. Bu, eşqlə, həvəslə qaynayan sağlamlığa az bənzəyirdi. Azərbaycandan gəlmiş adamların üz-gözüne baxır, danışıqlarını nisgillə, istiqanlıqla dinləyirdi. Qonaqlar onun adını eşidib üzünü görmədiyi ölkədənildilər. Daha doğrusu, Vətəndən. Vətən - bu sözün arxasında nə dururdu? Bir kəlmə - dünyadakı bütün sirlərin sirri idi. Uşaq, böyüklərin dilindən eşitdiyi sözü necə təkrar edib höccələyirsə, onunçün də vətən beləcə anlaşılmaz, sehrli idi. Ara-sıra soruşulana cavab verir, qüssəli halda kürsüdə əyləşib dalğınlaşırdı. Xudahafizləşib gedər-kən rəssam duruxur, tanış olduğu adamlardan ayrılmaq istəmirdi. Şəhərə çıxmaqdan, buradaca "Rezidens de Mareşo"-nun dəhlizindəki küncdə, yastı-yapalaq kürsüdə susub qalmağı üstün sanırdı.

Bir axşam rəssam Məmmədsəlim Turan xanımını da gətirmişdi. Hər ikisi türk dilində asta, az qala pıçiltı ilə danışırdı. Xasiyyətə, təbiətə bir-birinə uyandılar. Xanımı kuzəçi idi. Parisdə onların ayrıca sərgisi açılırdı.

Məmmədsəlim bir qədər əzgin, yorğun görünürdü. Səbəbini söylədi. Onlar Mon Parnas səmtə kirayədə yaşayırdılar. Onun bir mənzilini tutduğu ev sökülürdü. Həmin evi o, bütünlüklə almalı, ya da mənzildən çıxmalı idi. Hara? Bir neçə ilə ödəmək şərti ilə evi bütöv almaq barədə ağır müqavilə bağlamağa məcbur olmuşdu.

Onların övladı yoxdu. Diyar-diyar gəzərkən bir-birinə ömür yoldaşı, atəna, bacı-qardaş olmalıymışlar.

O, hədiyyələrə, siqaret qutularına və şirniyyata doymadan nəzər salır və bəxşişi ehtiyatla, həyəcanla ciblərinə yığırdı. Guya siqaretlər çəkilib qurtarmayacaqdı. Uzaq vətəndə bitirilmiş şirniyyat - paxlava da yeyilib tükənməyəcəkdi.

Onun qəlbində vətən yeri boşdu. O, boşluğu ömrü boyu doldurmağa səy göstərmiş, lakin səmərə verməmişdi.

Rəssam, anasının bətnindəyken Azərbaycandan çıxmışdı. Valideynlə-

rinin özlərini bir parçası sandıqları torpağı görə bilməmişdi.

O, vətəndən gəlmiş insanlarla ömründə ilk dəfə görüşürdü.

Turistlər sabah Parisi tərk edəcəkdilər. Sonuncu axşam onlar mehmanxananın yaxınlığında Sanlazar vağzal, Leninqrاد küçəsi səmtə xeyli gəzindilər. Konkord meydanında dolandılar. Bastiliyaya yanaşdılar. Heyf ki, Qavroşun və onun balaca sevgilisinin içində gizləndikləri fili görə bilmədilər. Onu kim görmüşdü?

Sarı çiçəklər tək sayrışan, çıraqban olmuş "Yelisey çöllərinə" çıxdılar. Parisin həlim, mülayim axşam nəfəsini dərib "Rezidens Mareşo"-ya qayıtdılar. Astanaya ayaq basan tək şüşə qapılar öz-özünə yanlara çəkildi. Dəhlizdə yalnız küncdəki ayaqüstü torşer közərir. Döşəməni örtən fərşə boğuc şölə düşmüşdü. Burula-burula qalxan dəmir pilləkəndən o tərəf, adətən nahardan sonra, gəzintidən qayıdarkən toxtadıqları mizin ətrafı, kürsülər bomoşdu.

"Qırxayaq" asqıdan bəridə, masaya dirsəklənmiş adamı professor hamıdan əvvəl gördü.

O, xeyli vaxt beləcə əyləşib onları gözləyirmiş.

Ayağa qalxdı, əl verib görüşdü. Onun qısa, qonur saqqalından, göy gözlərindən, qəlbindən, canından buxar tək havalandan hərərət qalxdı, gülməsədi. Birinci görüşdən bu yana professorun könlündən nə qədər keçsə də, Turanla təklidə əyləşib doyunca söhbətləşə bilməmişdi.

Alaqranlıq guşədə gecədən keçənədək üz-üzə əyləşdilər. Turan bacılarının söhbət saldı. Onlardan soraq verdi. Ataları Türkiyədə, sonra Fransada işləmiş, qərbətdə vəfat etmişdi. Bacılarının biri Londonda, o biri Amerikada yaşayırdı.

Yumşaq pəyandazla örtülmüş pillələrdə ayaq səsləri yığışandan sonra qalxdılar. Şəffaf qapılar itaətlə aralandı. Onlar mehmanxananın qarşısından ötən Çili küçəsinə çıxdılar. Sağ tərəfdə Yelisey çöllərinin atəşfəşanlıığı parlayır, qırmızı, yaşıl, göy, sarı işıq reklamları qatmaqarışıq rəqslər oynayırdı.

Çisələyirdi. Göydən enən sısqə çisək "Yelisey"-i bürümüş işıq füsunkarlığına düşərək əlvən ilğim tək səyir-yir, guya göydən rəngli yağış yağırı.

Rəssam, professordan ayrılırdı. Professorun da köksü sözlə dolu olduğundan, qabarmışdı.

O, dedi:

- Əsərlərinizi hədiyyə kimi vətənə aparacaq. Qismət olsa, özünüz də gələrsiniz, danışdığımız kimi. Biz bunun üçün necə lazımdı çalışacağıq.

Turanın don vurmuş almatək qızaran yanaqları nəmləmişdi. Bilmək olmurdu ciskindən, ya ağlayır.

O, danışmadan, dinmədən əl verib çəkildi.

- Sabah mən də Marselə uçuram - dedi. - Arkaşonda universitetin sifarişini yerinə yetirməliyəm.

O, Yelisey xiyabanının işıqları parlayan səmtə deyil, sönük küçəyə yeridi. Çiyinləri titrəyirdi. Sarsıntıdan qurtarmaq, bunu üzə verməmək üçün qarənliyə can atırdı.

Professor onu çağırırdı. Məmmədsəlim dayandı, ağır-ağır çevrildi. Hər ikisi bir də yaxınlaşdılar. Qocaman professor özündən bir qarış hündür

Turana çatıb durdu. Qalın paltoda, qalın geyimdə çətinliklə qalxan qollarını qovzadı və barmaqları ilə gözlərini sildi. Rica etdi:

- Sabah buraya gəl. Bizi yola salarsan.

- Vaxt olsa, gələm.

- Gəl. Bizimlə də aeroporta gedərsən.

Ertəsi gəldi. Turistlər iki həftədən bəri doğmaca ev tək alışdıqları kiçik və rahat mehmanxananı tərk edirdilər.

Yaxınlaşanda iltifatla yol verən şüşə qapılar açılır, mehmanxananın xidmətçisi sarışın, qıvrım saçlı oğlan restoranda qulluq etdiyi tək burada da onları dostyana yola salır, çamadanları, çantaları bayıra çıxarırdı. Qonaqlar onların ixtiyarına verilmiş "Mercedes" avtobusuna qalxır, otaqlarda, fərş döşənməsi dəhlizdə "qırxayaq"da nəyi isə unudduqlarını düşünərək məşinə əyləşirdilər.

Rəssam, professor və onun iki gənc dostu hamıdan sonra mindilər. Arxada əyləşib Turanın səliqə ilə kağıza büküb bağladığı şəkilləri böyürlərinə qoydular.

Professor rəssamla bir də görüş-cəyinə deyəsən inanmırdı. Ümidi, təsəllisi oturaqlara söykədikləri şəkillərdi.

Rəssamı üzünü görmədiyi Vətənlə bu əmanətlər, şəkillər görüşdürəcəkd. Cod saqqallı, qalın bıqlı, ala-göyümsov gözlü, yalman saçlı boynuna, qulaqlarının üstünə tökülmüş, pəjmürdə bir adamın surəti gözünün qabağına gələndə və professor onunla görüşmək istəyi ilə alovlananda başçılıq etdiyi muzeyin bir otağına gedəcək, şəkillərin önündə dayanacaq və apatı rəssamla görüşəcəkd. O, heç bir yeri vətən seçməmişdi.

"Pari lö Burje" limanının salonlarında hava yollarına qalxacaq və yer kürəsinin haralarına üz tutacaq, müxtəlif geyimli, cürbəcür görünüşlü çoxlu insan dolanırdı.

Uçanları qeydə almağa başlamışdılar. Bir də onda ayıldılar ki, rəssamın onlara bağışladığı şəkillər yoxdur. Professorun bənizi qaçdı, dodaqları təcidi.

Dostların, yadların yan-yana, üst-üstə yığılmış şeylərini, çamadanları alt-üst eləmək, hərəsini bir yana tullamaq və şəkilləri tapmaq üçün vurnuxurdu. Hərəsi bir tərəfdən düşüb salonu axtarmağa başladılar.

Nəhayət, əvvəlcə dayandıqları yerdə, oturaçağın yanında necə qoyub unutmşdularsa, orada da tapdılar. İş onda deyildi ki, onlar nə isə itirmişdilər. Rəssamdan xəcalət çəkmişdilər. Buradaca, hələ ayrılmazdan onun ən əziz əmanət tək həmvətənlərinə göndərtdiyi şəkillər unudulub gözədən yayınırsa, bəs sonrası, aqibəti necə olacaqdı?!

Sərnişinlər keçiddən o yana, yalnız uçanların buraxıldığı salona adladılar.

Rəssam bu yanda qaldı. Keçidin ağac sürəhsinə dirsəklənib baxır, salonda axışan kütlənin içərisində tanış insanları itirməməyə çalışırdı.

Bir azdan səməyə qalxacaqdılar. Bir-birini çətinliklə tapır, baxışları üzülürdü.

- Adyö, Pari!

Muzey direktoru professor Parisi yaxşı görə bilməmişdi. Amma bu şəhər ona vətənsiz rəssamın nəmli gözlərində parlayan kədər işığı ilə çox yaxın, bəlkə, doğma idi.